

tain edildi. Bu mesleğe karşı büyük sevgisi olan Abdülhakim Doğan bütün ömrünü öğretmenlikle ve özellikle ders kitapları hazırlamakla geçirdi. Bir ara (1922-1926) Gostivar milletvekilliği de yaptı. Yazdığı okul kitaplarının çoğunu bu yıllarda yayımladı. Doğan, çağdaş pedagojik yöntemlere dayanarak eski okullardaki metotsuzluğu ortadan kaldırma-ya çalışmış, modern bir eğitime geçilebilmesi için gereken imkânları araştırmıştır.

XIX. yüzyıldan itibaren Balkanlar ve özellikle Makedonya'nın Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut ve Türkler'in çok yoğun kültür ve siyasî çatışma alanı haline gelmesi, ayrıca Avusturya-Macaristan Krallığı'nın bu yöredeki nüfuzunu devam ettirmeye çalışması, bütün bu güçler arasındaki mücadelenin en çok eğitim kurumlarında etkisini göstermesi karşısında eğitim konusuna özel bir önem verilmesi gerektiğini düşünen Abdülhakim Doğan, okul müfredatlarının ve öğretim metotlarının yenilenmesi, buna uygun ders kitapları hazırlanması için çalışmalar yaptı. Doğan, eğitimin ıslahı ve yeni öğretim metotları üzerine öğretmenlerle tartışmalı toplantılar düzenliyor ve bu konudaki görüşlerini sadece devlet okullarında değil yaşadığı dönemde çok büyük bir önem taşıyan dinî okullarda da uygulamaya çalışıyordu. Bu faaliyetleriyle Balkanlar'da yeni öğretim yöntemlerinin uygulandığı okulların ilk kurucuları arasında yer almıştır. Yeni yöntemleri ve bunlara uygun ders araç gereçlerini tavsiye etmesi yüzünden bazı mutaassıp çevrelerin saldırılarına uğrayan Doğan, bu konudaki görüşlerinin doğruluğunu âyet ve hadislerle dayanarak ispatlamaya çalışmış, resim ve şekillerin görüntü vasıtası olarak kitaplarda kullanılmasının öğretim açısından çok önemli olduğunu vurgulayarak kendisinin hazırladığı *Türkçe Dersleri I* adlı kitapta resim ve şekil kullanmıştır. Bu hususun din açısından hiçbir sakıncası bulunmadığını ispatlamak amacıyla, o dönemde Türk-İslâm dünyasının en çok okunan mecmuası durumundaki *Sırât-ı Müstakîm*'de yayımlanan bazı yazıları da delil olarak göstermiştir.

Abdülhakim Doğan, okumayı ve yazmayı kolaylaştırmak ve halkın bilgisini arttırmak amacıyla Arap harflerinin ıslahı meselesi üzerinde uzun süre çalışmış, yeni arayışlara girmiş ve çalışmalara

rının sonucunu 1916'da Osmanlı Harbiye Nezâreti'ne sunmuşsa da askere alınması dolayısıyla işi takip edememiştir. Askerlikten döndükten sonra bu konu üzerinde çalışmaya devam ederek yayımladığı *Türkçe İçin Arap Harfleri mi İyi Latin Harfleri mi?* adlı risâlesinde görüşlerini açıklamıştır. Ona göre Türkçe'nin imlâsına uygun olarak yapılacak bazı değişikliklerle Osmanlı alfabesi Türk dili için tercih edilmelidir. Abdülhakim Doğan Türkçe eğitimin yasaklandığı dönemde de çalışmalarını sürdürmüştü (1912-1951), Yugoslavya'daki müslüman çocukları için din dersleri niteliğinde okul kitapları yazmış, hazırlamış olduğu Türkçe elifbâlar yanında bir de Arnavutça elifbâ yayımlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'da ilk Arnavutça Latin harfli alfabeyle de o hazırlamıştır. Abdülhakim Doğan 22 Şubat 1955'te Gostivar'da vefat etti ve oradaki kabristana defnedildi.

Eserleri. Çeşitli kaynaklarda Abdülhakim Doğan tarafından kaleme alınıp yayımlandığı belirtilen irili ufaklı eserlerin sayısı on beşi geçmektedir. Ancak bunların basıldığı yer ve tarihler hakkında pek az bilgi bulunabilmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm Derslerine Başlangıç* (1923); *Müslümanlık I; Pedagojik Kavâidine Mutâbık Yeni Sistem İlm-i Hal I* (1921); *Din Dersleri I-III* (1923-1924); *Sabah Yıldızı Yahut Musavver Osmanlı Elifbâsı; Yeni Elifbâ* (nesih harfleriyle); *Pedagoji Kavâidine Mutabık Yeni Sistem Elifbâ; Arnavutça Elifbâ* (Arap harfleriyle); *Türkçe Dersleri (Elifbâ) I-IV* (1923-1926); *Türkçe İçin Arap Harfleri mi İyi Latin Harfleri mi?* (Saraybosna 1925); *Tarih Dersleri I* (1926).

BİBLİYOGRAFYA:

Hasan Kalesi, *Neki Problemi Izučavanja Kulturne Istorije Pologa za Vreme Turskog Perioda, Bigorski Naučno-Kulturni Sobori*, Gostivar 1971; İlhan Tekeli, *Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim Tarihi Üzerine Konuşmalar*, Ankara 1980, s. 50; Talat Afçe, "Abdülhakim Hikmet Dogani", *Flaka e Vëllazërimit*, sy. 326, Shkup 1956, s. 4; Hamdi Hasan, "Prosvetnata i Učebnikarskata Aktivnost na Abdulhakim Hikmet Efendi", "Makedonya'da İslam Kültürü" Sempozyumu'na Sunulan Tebliğ (Üsküp İsmâ Bey Medresesi, 1990); a.mlf., "Abdülhakim Hikmet Efendi'nin Harf Devrimiyle İlgili Görüşleri ve Yeni Alfabeti", *el-Hilâl*, sy. 31-32, Üsküp 1991, s. 21; a.mlf., "Doğumu'nun 110. Yıl Dönümü Dolayısıyla Büyük Türk Öğretmeni Abdülhakim Hikmet Doğan", a.e., sy. 35, Üsküp 1992, s. 5.

HAMDİ HASAN

DOĞANCI

Osmanlı Devleti'nde av ve avcılıkla ilgili saray görevlilerinden bir sınıfın adı.

Türkçe bir kelime olan doğan (< toğan), avcılıkta alıcı kuş olarak kullanılan yırtıcı kuşun adıdır. İklim şartlarına dayanıklılığı, güçlü ve çevik oluşu, kolayca eğitilebilmesi gibi özellikleri sebebiyle doğan türü yırtıcı kuşlar her zaman en gözde avcı kuşu olmuştur. Bâzdâr da denilen doğancı ise bu kuşu yetiştiren ve onunla avlanan kişidir. Doğanla avcılığın geçmişi tarih öncesine kadar uzanır. Avrupalılar bunu Doğu'dan öğrenmişlerdir. Bazı Türk-İslâm devletlerinde kuşçu, emîr-i şikâr, hârisü't-tayr gibi av ve avcılıkla ilgili saray görevlileri vardı (bk. AV; AVCI).

Osmanlılar'da avcılık çok gelişmiş, teşkilatlanmış ve ülkenin her tarafında yaygınlaştırılmıştır. Kuruluş devri Osmanlı padişahları sürekle avlarına zağarcılarla birlikte çıkmış, daha sonra padişahın yanında ava çıkma imtiyazı saray avcılarına geçmiştir. 1478 yılına kadar bunların âmiri şahincibaşı iken bu tarihten sonra Enderun'daki "hâne-i bâzyân" da denilen doğancı koğuşunun âmiri doğancıbaşı olmuştur.

Doğancıbaşının yevmiyesi XVI. yüzyılda 20 akçe idi. Rikâbdar ağa kadar yıllık ödeneği vardı, ayrıca kâmil ve bayramlarda kendisine bahşiş verilirdi; yeme, içme ve giyim masrafları da saraya aitti. Padişahla birlikte çıktığı avlarda her av getirişte yine bahşiş alırdı. Bayram tebriklerinde doğancıbaşı padişahın elini atmamacıbaşından sonra öperdi. Doğancıbaşı terfi ederse saray içinde şahincibaşı, çakırcibaşı (Selânikî, I, 286; II, 441), mîrâhur olur, dış hizmete ise ye-

Doğancıbaşını
resmî
kıyafetiyle
gösteren
bir resim
(*Türkische
Gewänder
und Osmanische
Gesellschaft*,
İstanbul 1966,
levha 39)

niçeri ağası, sancak beyi, kaptan-ı der-yâ (Atâî, s. 768), beylerbeyi (genellikle Mısır beylerbeyi, Tavernier, s. 126), hatta vezir olarak çıkardı. XVI. yüzyılda 300.000 akçe ile sancak beyi tayin edildiği de olmuştur. 1612 yılında Doğancibaşı Karabaş Mehmed Ağa saraydan Bosna beylerbeyi olarak çıkmıştı. IV. Murad'ın ünlü veziriâzamı Hâfız Ahmed Paşa doğancıbaşılıktan gelmedir. Son doğancibaşı olan Topal Ahmed Paşa da IV. Mehmed zamanında Silistre beylerbeyi olmuştur. Doğancıbaşının günlük kıyafeti sivri külah, cübbe, mintan, dökrme şalvar ve sarı yemeniden ibaretti. Merasim ve alaylarda ise sarı erkân kürkü giyerdi. Doğancibaşı ve saray doğancılarının ikamet ettiği koğuş, Topkapı Sarayı'nın üçüncü avlusunda hazine ile Has Oda koğuşlarının arasındaydı.

Saray doğancıları devşirme yoluyla alınan acemi oğlanları arasından seçilirdi. Belli bir süre Edirne, Galata ve İbrâhim Paşa saraylarında hizmet edip yetiştikten sonra Enderun'a alınan doğancı adaylarına "doğancı şâkirdi" denir ve eğitimlerine burada devam edilirdi. Enderun'daki doğancılar esas olarak mensubu oldukları Doğancılar Koğuşu'nda hizmet etmekle birlikte başka koğuşlarda da çalışırlardı. Meselâ XVII. yüzyılda Has Oda'da üç, Hazine Odası'nda yedi ve Seferli Koğuşu'nda yirmi doğancı hizmet etmekteydi. Enderun'daki doğancıların başlıca görevlerinin kuşlarla ilgilenmek ve padişahla birlikte ava çıkmak olduğunu belirten Tavernier, bunların hazinelilerle aynı kumaştan elbise giydiklerini ve giyim tarzlarının, her zaman yünlû giyen Büyük ve Küçük Oda iç oğlanlarından farklı olduğunu ilâve etmektedir. Oldukça ayrıntılı ve doğru bilgiler veren seyyah, eserinde on iki kıdemli doğancının hazine odası görevlileriyle aynı imtiyazlara sahip olduğunu, öteki doğancıların ise Seferli Koğuşu görevlileriyle aynı seviyede olduğunu belirtmektedir (*Osmanlı Sarayında Yaşam*, s. 126-127). Doğancılar Koğuşu mensupları, kaftanlı denilen Enderunlular arasında rütbece beşinci sırada idiler. Bunlar dış hizmete genellikle kapıkulu süvarisi olarak çıkarlardı.

Saray avcılarının sayısı sultanların ava olan merakına göre değişmiştir. Fâtiş Sultan Mehmed zamanında sarayda sadece dokuz şahinci varken XVII. yüzyılda bu sayı kırka kadar yükselmiştir. XVII. yüzyıl başlarında Topkapı Sarayı'ndaki doğancı, şahinci ve atmacacılardan olu-

şan şikâr halkının toplam sayısı 592 kişi olup bunların sadece otuzu doğancıydı (Ayn Ali, s. 95). Enderun'daki doğancı teşkilâtı Avcı Sultan IV. Mehmed zamanında (1648-1687) kaldırılmış, doğancıbaşının görev ve yetkileri *bîrun** halkından çakırcıbaşıya verilmiştir.

Eyaletlerdeki Teşkilât. Eyaletlerde de merkezdekine benzer, fakat hepsi *timar**'lı doğancı teşkilâtları vardı. Av kuşlarının bulunduğu sancaklarda doğancılar, çakırcılar, şahinciler ve atmacacılar bulunurdu. Bunlar doğancıbaşının, doğancı teşkilâtının kaldırılmasından sonra ise çakırcıbaşının emri altında çalışırlardı. XVI. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de 2171 avcı kuşu yetiştiricisi vardı. Bunlar daha ziyade Maraş, Gelibolu, Kars, Menteşe, Manisa, Silistre, Vidin ve Niğbolu sancaklarında yoğunlaşmıştı. Manisa kazasında 1531'de otuz beş olan doğancı köyü mevcudu 1575'te altmış yediye yükselmiştir. Bu yöredeki avcılar Manisa'da şehzade bulunduğu zaman yetiştirdikleri kuşları ona getirirler, şehzade olmadığı zamanlarda ise İstanbul'a gönderirlerdi. Hassa doğancılarının timar köylerinden sağladıkları gelir genellikle *mukâtaa** usulüyle toplanırdı. Vidin'deki doğancıların hemen tamamı müslüman iken Niğbolu'dakilerin bir kısmı müslüman, bir kısmı hristiyandı.

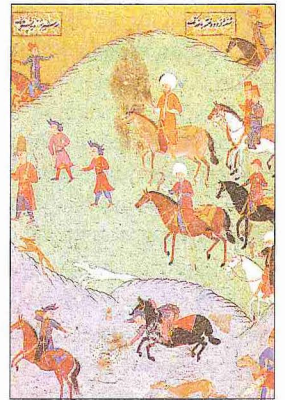
Mahallî doğancılar çakırcıbaşı tarafından tayin edilirdi (Avni Ömer Efendi, XV/59, s. 395). Bunlar devletten nakdî bir ücret almazlar, timar tasarruf ederlerdi (*Kânunnâme*, Âtîf Efendi Ktp., nr. 1734, vr. 63^b). Her mahallî doğancıbaşının emrinde "gürenceci" ve "götürücü" denilen iki hassa kuşbazı vardı. Bunlar da eşit büyüklükte timar tasarruf ederlerdi. Birincisinin görevi saray için avcı kuşu yetiştirmek, ikincisinin görevi ise bunları merkeze ulaştırmaktı. Yine mahallî doğancıbaşının emri altında köylerde av kuşu yetiştirmekle görevli hristiyan ve müslüman reâyâdan doğancılar mevcuttu ve ellerinde padişah tarafından verilmiş doğancı beratı bulunurdu. Bu görevlilerden müslüman olanlar "çiftlik" (doğancı çiftliği), hristiyan olanlar ise "baştina" (doğancı baştinası) denilen mülk topraklarını ekip biçmekle geçinirler ve öşür, çift resmi, avâz gibi vergilerden muaf tutulurlardı. Sadece bazı durumlarda bağlı oldukları doğancıbaşıya veya doğrudan doğruya merkezden gönderilen vergi memuruna "bâd-i hevâ" adı altında ödeme yaparlardı. Eğer çiftlik dışında kendilerine ait bir toprağı ekip biçerlerse bu-

nun için normal reâyâ gibi o yerin "sâhib-i arz"ına düzenli vergi vermekle mükellef tutulurlardı (Barkan, s. 277, 280).

Doğancılık babadan oğula geçtiğinden doğancı oğulları babalarının çiftliğinin vârisi olurlardı (*a.g.e.*, s. 20, 272). Reâyâ asıllı doğancılar, çakırcılar, şahinciler ve atmacacılar avcı kuşlarıyla ilgili görevlerine göre avcı, kayacı, dîdebân (gözcü), tuzakçı, yuvacı, tülekçi gibi adlarla anılırlardı. Avcılar ve yuvacılar kuşları bağlı oldukları doğancıbaşılara teslim edince ellerine mühürlü tezkire verilirdi. Daha sonra yılın belirli bir döneminde doğancıbaşı ve hassa doğancıları bu kuşları İstanbul'a götürürler, oradaki doğancıbaşıya veya çakırcıbaşıya teslim ederlerdi. Kuş getiremedikleri yıl "mürde-bahâ" adıyla müslümanlar için 150, gayri müslimler için ise 300 akçeden ibaret bir çeşit vergi öderlerdi (Cvetkova, s. 800). Avcı kuşlarına ayrılmış bölgelerde reâyâ ve askerî* den hiç kimse kuş yakalayamazdı; bu yasağa uymayanlar 500 akçe para cezasına çarptırılırlardı.

XVII. yüzyıl sonlarından itibaren padişahların ava olan meraklarına paralel olarak eyaletlerdeki toprak sistemiyle ilgili doğancı teşkilâtı ilgi görmüş, ancak IV. Mehmed'den sonra genellikle ihmal edilmiş, hatta bazı yerlerde ortadan kalkmıştır. Doğancılar reâyâ statüsünde kalmışlar, dolayısıyla daha önce kendilerine tanınan muafiyetlerden faydalanamamışlardır. Bununla birlikte 1830 yılı sonlarına kadar ismen varlığını sürdüren doğancı teşkilâtı bu tarihte II. Mahmud tarafından resmen lağvedilmiştir.

İmparatorluğun Anadolu ve özellikle Rumeli yakasında "Doğancı" veya "Doğancılar" adı altında pek çok köy, çiftlik ve mahallenin bulunması ve bunların çoğunun hâlâ varlığını sürdürmesi, doğancı teşkilâtının ne kadar yaygın ve yerleşmiş olduğunun açık delilidir (Gökbilgin,

Bir av sırasında
elinde
doğan tutan
doğancıyı
göstere
bir minyatür
(*Şehinşâhnâme*,
İÜ Ktp., F.Y.
nr. 1404, vr. 145^b)

bk. İndeks). Üsküdar'da avcı kuşlarına bakan zümrenin yerleştiği yer bugün de Doğanlılar adıyla anılmaktadır. Doğuya yapılan seferlerin ilk durağı olan bu meydana askere ziyafet verilir.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, E. 7774/1-2; BA, MD, nr. 3, s. 119, 135, 331, 357; BA, İbnülemin-Saray, nr. 166; BA, Cevdet-Saray, nr. 132, 446, 1492, 1675, 2877; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, İstanbul 1990, II, 60-61, 170; *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid* (nşr. Halil İnalçık), Ankara 1954, tür.yer.; *Defter-i Bâzdârân-ı Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Gayruhü*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 0.60; Aşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 2, 3, 134; Selânikî, *Tarih* (İpsirli), I, 235, 286, 377; II, 441; *Kanunnâme*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 587, vr. 165^a-166^b; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 768; *Kanunnâme*, Süleymaniye Ktp., Reisülkütâb, nr. 1004, vr. 94^a-95^a; *Kanunnâme*, Âtîf Efendi Ktp., nr. 1734, vr. 63^b; Ayn Ali, *Risâle-i Vazîfhorân*, s. 95; Avni Ömer Efendi, *Kânûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hâkânî* (nşr. İ. Hak- kî Uzunçarşılı), *TTK Belleten*, XV/59 (1951), s. 395; J. B. Tavernier, *Osmanlı Sarayında Ya- şam* (trc. Perran Üstündağ), İstanbul 1984, s. 125-127; Abdî Paşa, *Vekâyî'nâme*, TSMK, Ko- ğuşlar, nr. 915, tür.yer.; Mehmed Halife, *Tâ- rîh-i Gilmânî*, İstanbul 1340, s. 97; Paul Rycaut, *The Present State of the Ottoman Empire*, London 1972, s. 196; Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)* (nşr. Charles Schefer, trc. Nahid Sırrı Örik), Ankara 1987, I, 124-125; II, 48; d'Ohsson, *Tableau général*, VII, 20; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, İstan- bul 1328, I, 222; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 344, 347; a.mlf., *Kapukulu Ocakları*, I, 169, 200, 367; II, 142; a.mlf., *Saray Teşkilatı*, s. 205, 311, 328, 337-338, 421-424; Barkan, *Kanunlar*, s. 20, 263, 272, 274, 277, 278, 280, 296, 331; Gök- bilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, s. 80-86, 199- 200, 263-264, 340-342, 397, 413, 444, 488, 491, 508; İsmail H. Baykal, *Enderun Mekte- bi Tarihi*, İstanbul 1953, s. 65-67; Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, İstanbul 1981, s. 212; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkik- ler ve Vesikalar I*, Ankara 1987, s. 118, 158, 207; a.mlf., "Doğhandi", *El² (Fr.)*, II, 629-630; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1990, s. 36-37, 54; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 126-127, 170, 209, 293-294; Ahmed Refik [Altınay], "Fatih Devrine Ait Vesikalar", *TOEM*, VIII-XI/49-62 (1935-37), s. 5, 18-20; Kâmil Su, "Balıkesir'de Hassa Doğan- cılarına Dair Belgeler", *Kaynak Mecmuası*, nr. 39, Balıkesir 1936; Ali Rıza Yalçın, "Doğanla Avcılık", *Ülkü*, III/27, Ankara 1949, s. 29-31; Aleksandr Stoyonovski, "Türk Hakimiyetinde Makedonya'da Hristiyan Doğanlılar", *BTID*, IV/21 (1969), s. 24-28; Emel Esin, "Kuşçı Türk Sanatında Atlı Doğanlı İkonografisi Hak- kında", *STY*, VI (1974-75), s. 411-452; Bistra Cvetkova, "La Fauconnerie dans les sancaks de Nicopol et de Vidin aux XVe et XVIe siècles", *TD*, sy. 32 (1979), s. 795-818; "Doğanlı- başı", *TA*, XIII, 415-416; "Doğanlılar", a.e., XIII, 416; Pakalın, I, 470; "Doğanlılık", *ABr*, VII, 358-359.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

DOĞRUL, Ömer Rıza

(1893-1952)

Dinî-İslâmî konulardaki yazıları
ve yayınları ile tanınan
müellif, gazeteci ve mütercim.

Aslen Burdurlu olup Mısır'a yerleşmiş bir ailenin çocuğu olarak Kahire'de doğ- du. Tahsilini Ezher Üniversitesi'nde ta- mamlayıp Mısır'da gazeteciliğe başladı. Balkan Harbi'nden sonra ve I. Dünya Sa- vaşı sırasında Kahire'de *es-Siyâse* gaze- tesinde edebî makalelere yayımladı. Bu arada İstanbul'daki *Tasvîr-i Efkâr* gaze- tesinde "Mısır Mektupları" adıyla yazıla- rı çıktı. *Sebilürreşâd*'daki ilk makale- lerini de Kahire'den gönderdi. Mehmed Âkif'le tanıştığında Kahire'de *eş-Şa'b* gazetesine yazı yazıyordu. 1915'te İstan- bul'a gitti; İslâm âlemine dair *Tasvîr-i Efkâr*'da yayımladığı yazılarla Türk ba- sını hayatına girdi. Daha sonra Mehmed Âkif'in kızı Cemile Hanım'la evlendi. Mil- lî Mücadele yıllarında *Tevhîd-i Efkâr*'- da yazarlıktan gazeteciliğe geçti. Bu sı- rada *Vakit* gazetesinde yayımladığı Tür- kiye-Mısır ilişkileri hakkındaki bazı ya- zılarından dolayı 1925'te İstiklâl Mahke- mesi'nce tutuklandıysa da bir müddet sonra serbest bırakıldı. Bu yıllarda dö- nemin en değerli dinî yayınlarından olan "Asr-ı Saâdet" serisini tamamladı. 1940'- ta Eşref Edip, İsmail Hakkı İzmirli ve Kâ- mil Miras'la birlikte çıkarmaya başladık- ları *İslâm-Türk Ansiklopedisi* ve bu ansiklopedinin mecmuasında çok sayı- da madde ve makale yazdı. 1940-1950 yılları arasında *Cumhuriyet* gazetesin- de günlük siyasî yazılar kaleme aldı, İst- anbul Radyosu için İslâm dünyası hak- kında siyasî icmaller hazırladı. 1947- 1948 yıllarında, yazarları arasında Türk ve İslâm dünyasının önemli isimleri bu- lunan dinî-fikrî muhtevalı haftalık *Selâmet Mecmuası*'nı çıkardı. Çok partili

Ömer Rıza
Doğrul

hayata geçiş sırasında yayımlanan önem- li İslâmî dergilerden biri olan *Selâmet Mecmuası*'nda ilmî-dinî araştırmalar, İslâm dünyasındaki düşünce hareketle- ri, İslâm klasikleri gibi konuların yanın- da özellikle o yıllarda din öğretimiyle il- gili olarak basında ve mecliste yapılan tartışmalara da yer verdi. Din öğretimi- nin gereğini ortaya koyarak bu konuda kamuoyu oluşmasına büyük ölçüde yar- dım etti; din hürriyetinin sağlanmasın- da ve ilkokullara din dersi konulmasın- da önemli hizmetlerde bulundu.

Ömer Rıza, 14 Mayıs 1950 seçimlerin- de Demokrat Parti'den Konya milletve- kilii seçildi. Milletvekili iken *Cumhuriyet* gazetesinde, daha çok Ortadoğu ve İslâm ülkeleri hakkındaki inceleme ve göz- lemlerine dayanan "Komşu Memleket- lerde Olup Bitenler", "Günün Olayları", "Pakistan Mektupları" ve "Seyahat İnti- baları" gibi ana başlıklarla siyasî yazılar yayımladı. Bu makalelerinde Türkiye'yi diğer İslâm ülkelerindeki inkılâp hare- ketlerinin önderi olarak gösteren yazar, daha o yıllarda dünyadaki Doğu ve Ba- tı bloklarına karşı İslâm cephesi adıyla üçüncü bir cephe oluşturulması fikrini savundu. İslâm ülkeleri arasındaki iş bir- liği ve Türkiye'nin bu iş birliğindeki rolü üzerinde durarak İslâm birliğinin İslâm ülkelerinin yanlış tutumları yüzünden sağlanamadığını göstermeye çalıştı. Do- ğu ülkelerinin çeşitli meselelerini ve Türk inkılâbının bu ülkelerde yaptığı yankıla- rı tahlil etti; o ülkeler için kurtuluş ça- ralarının neler olabileceğini söyledi, özel- likle Hindistan'ın bağımsızlık mücade- lesinde müslümanların rolünü ortaya koy- du. İslâm ülkelerindeki ilim ve devlet ada- mı dostlarına, sürekli olarak Türk ve Arap ülkeleri arasındaki dostluğun öne- mini ve geliştirilmesi gerektiğini anlat- tı. O dönemde Arapça bilen ve İslâm dün- yasını yakından tanıyan Türk gazeteci- lerinin basın hayatından çekilmiş bulun- maları Ömer Rıza'nın yazılarına ayrı bir değer kazandırmıştır.

Ömer Rıza, Büyük Millet Meclisi Dış İşleri Encümeni'nde de görev almıştı. İslâm ülkeleriyle kurulan ilişkilerde onun bilgisinden istifade edildi. Bu arada Türk- Pakistan Kültür Cemiyeti'ne başkan se- çildi. 1951'de Pakistan'da yapılan İslâm Kongresi'ne katıldı. Hayatını kalemle kazanmış nâdir yazarlardan biri olan Ömer Rıza, uzun süren bir hastalık dönemin- den sonra 13 Mart 1952'de İstanbul'da öldü; mezarı Edirnekapi Şehitliği'n- dedir.